

Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi

Modern İnsanın Yönelimi

Peter L. Berger
Thomas Luckmann

Çeviri: Mustafa Derviş Dereli

alBaraka
Yayınları

PETER L. BERGER

1929'da Avusturya'da, Viyana'da doğdu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, ailesiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti. Wagner College'dan 1949'da lisans, New School for Social Research'ten 1950'de yüksek lisans, 1952'de de doktora derecelerini aldı. 1956'dan 1958'e kadar University of North Carolina'da asistan olarak, 1958'den 1963'e kadar da Hartford Theological Seminary'de doçent olarak görev yaptı. Daha sonra, New School for Social Research, Rutgers University ve Boston College'da profesörlük yapan Berger, 1985 yılından emekliliğe ayrılıncaya kadar, Boston University bünyesindeki "The Institute for the Study of Economic Culture" isimli kuruluşun yöneticiliğini yaptı. Din sosyolojisi alanında dünyanın önde gelen isimlerinden birisidir. Sosyolojik teori, din sosyolojisi ve çeşitli alanlar ile ilgili kırktan fazla kitabı ve yüz elliye yakın makalesi bulunmaktadır. 2017 yılında 87 yaşında ölen Berger'in Türkçeye çevrilen bazı eserleri şunlardır: *Kutsal Şemsiye, Modernleşme ve Bilinç* (B. Berger ve H. Kellner ile birlikte), *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Thomas Luckmann ile birlikte), *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme* (Samuel P. Huntington ile birlikte), *Melekler Hakkında Söylenti & Modern Toplumda Tabiatüstünün Yeniden Keşfi, Sosyolojiye Çağrı Hümanist Bir Perspektif, Şüpheye Övgü* (Anton C. Zijderveld ile birlikte).

THOMAS LUCKMANN

1927 yılında Slovenya'da doğdu. Sosyoloji eğitimini Vienna, Innsbruck gibi Avrupa'nın çeşitli üniversitelerinde ve Amerika'da (New School for Social Research in New York) tamamladı. Akademik hayatı ise daha çok Almanya'da geçti. 1994 yılında emekliye ayrıldı. Başlıca ilgi alanları iletişim sosyolojisi, bilgi sosyolojisi, din sosyolojisi ve bilim felsefesidir. 1967 yılında yayımlanmış olduğu *The Invisible Religion (Görünmeyen Din)* adlı eseriyle din sosyolojisi sahasında oldukça fazla ilgi uyandırdı. 2016 yılında 88 yaşında ölen Luckmann'ın Türkçeye çevrilen eserleri şunlardır: *Görünmeyen Din, Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Peter L. Berger ile birlikte).

MUSTAFA DERVİŞ DERELİ

2009 yılında lisans, 2012'de yüksek lisans, 2018'de doktorasını tamamladı. 2015-2016 akademik yılında Duke Üniversitesi İslami Araştırmalar Merkezinde misafir araştırmacı olarak bulundu. *Sanala Veda: Sosyal Medya ve Dönüşen Dindarlık* (Nobel, 2020) ile *Bir Müslüman Sosyal Medyaya Nasıl Bakmalı* (Beyan, 2021) isimli eserleri kaleme aldı. Bu kitabın yanı sıra *Din Sosyolojisi Nedir* (John Bird, Lotus, 2015, A. Taştan ile birlikte) isimli eserin çevirisini ve *Bir Şehrin Hafızası: Kayseri'de Sosyokültürel Hayat* (Büyüyen Ay, 2018, F. Karaarslan ile birlikte) ile *Medya ve İslamofobi* (Nobel, 2019, H. Aydın ve M. Eken ile birlikte) adlı çalışmaların editörlüklerini yaptı. Halen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi ana bilim dalında akademik çalışmalarına devam etmekte ve aynı zamanda *Medya ve Din Araştırmaları (MEDİAD)* dergisinin editörlüğünü yürütmektedir.

İÇİNDEKİLER

Çevirmen Notu	7
Önsöz.....	11
1. İnsan Hayatının Anlamlılığının Temelleri	15
2. Sosyal İlişkilerin Anlamlılığı, Anlam Birliği ve Anlam Krizinin Genel Koşulları.....	29
3. Modernite ve Anlam Krizi.....	43
4. Sorgulanmaksızın Kabul Edilen Şeylerin Kaybı	61
5. Alışılmış Anlam ve Anlam Krizi	75
6. Toplumlar Anlam Krizlerinin Üstesinden Nasıl Gelecekler: Yanılsamalar ve Olasılıklar.....	87
7. İleriye Dönük Beklentiler	99
Dizin	107

ÇEVİRMEN NOTU

Sosyoloji ve din sosyolojisinin önde gelen iki ismi P. Berger ve T. Luckmann tarafından kaleme alınan bu kitap, Almanya'da köklü bir geçmişe sahip olan Bertelsmann yayınevinin “kültürel yönelim” konusunda hayata geçirdiği proje dizisinin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. İlk Almanca olarak basılan, akabinde İngilizceye çevrilen bu çalışma, Berger ve Luckmann'ın hem birlikte hem de ayrı ayrı kaleme aldıkları eserlerde yaptıkları fenomenolojik tahlillerin tamamlayıcısı mahiyetindedir. Berger'in din sosyolojisi merkezli düşüncelerine ithafen yazılan *Peter Berger and the Study of Religion* adlı eserde Luckmann'ın da dikkat çektiği gibi bu kitap, her ikisinin iş birliğini ve uyumunu açık şekilde göstermektedir.

Berger ve Luckmann insan hayatının genel şartlarını ve temel yapılarını teşhis etme amacıyla “anlam”ı derinlemesine irdelerler. Onlara göre anlam, insan bilincinde, yani bir beden içerisinde bireyleşen ve bir şahıs olarak sosyalleşen bireyin bilincinde inşa edilir. Yine onlara göre anlam, bilincin karmaşık bir formundan başka bir şey

değildir; kendi kendine var olmaz, daima bir referans noktası vardır. Anlam sahaları katmanlıdır. Tabii ve toplumsal dünya gerçekleriyle ilgili düşük anlam katmanları olsa da antik dönemlerden bu yana değer sistemleriyle ilgilenen din adamları ve filozoflar aracılığıyla gelişen yüksek anlam katmanları söz konusudur. Bu yüksek anlam katmanları hem gündelik hayat içerisindeki hem de gündelik hayatı aşan gerçekliklerle ilgili krizleri aşma iddiasını taşımaktadır. Fakat modern dönemle birlikte anlamın üretilmesi ve iletilmesi bir kriz içerisine girmiştir.

Toplumdaki ve bireylerin hayatlarındaki anlam krizlerini oluşturan en önemli faktör ise onlara göre modern sekülerizm değil, modern çoğulculuktur. Zira modern çoğulculuk, akliselim “bilgi”ye zarar vermiştir. Dünya, toplum, yaşam ve bireysel kimlik sorularına tabi tutulmuştur. Bunların hepsi çoklu yorumlara maruz bırakılmış ve her yorum kendi muhtemel eylem perspektiflerini tanımlamıştır. Eylemleri düzenleyen, kimliğe dayanak oluşturan anlam ve değer sistemlerinin sorgulanmaksızın kabul edilme statüsünü yerle bir etmiştir. Bütün sosyal ve psikolojik sonuçları ile birlikte sorgulanmaksızın kabul edilen şeylerin kaybının en belirgin görünümü ise din alanında gerçekleşmiştir. Modern çoğulculuk, dinî kurumların bir zamanlar keyfini sürdüğü tekelciliğin zeminini kaydırmış, artık inançlar bile seçenekler arasından tercih edilir hâle gelmiştir.

Anlam krizinin önüne geçilebilmesinin bir imkânı var mıdır? Yazarlara göre bu ancak birey ile toplum içerisinde sistemleşmiş olan deneyim ve eylem kalıpları arasında bağ kuran “aracı kurumlar”ın modern toplumda

yeniden tesis edilmesiyle mümkün olacaktır. Çünkü kadim dönemde bu tarz problemlerin üstesinden gelebilecek kilise gibi kurumlar varken, moderniteyle birlikte bunlar güç kaybetmişlerdir. Oysa onlara göre aracı kurumlar anlamları üretmeye ve bireylerin/toplulukların yaşamlarında desteklemeye hizmet ederler. Bir bütün olarak kapsayıcı anlam ve değerler düzenini toplumun artık ayakta tutamadığı zamanlarda dahi insanlara bir yön verirler. Modern toplumda henüz başlangıç aşamasında olan anlam krizinin bir virüs ya da salgın gibi yayılmasının önüne geçerler. Bireyler de ancak bu kurumlar aracılığıyla toplumsal anlam stokunun üretimine ve işleyişine aktif bir şekilde katkıda bulunurlar.

Buna binaen, çeviriyle ilgili birkaç hususu zikretmekte de fayda var. Öncelikle İngilizce metinde iki tire ya da iki virgül arasında yazılan ifadeleri kimi zaman ana cümle içerisine dâhil etsek de metnin orijinal hâline sadık kalmak amacıyla çoğunlukla şekli aynen korumaya gayret ettik. Yazarların meramının tam olarak anlaşılabilmesi için önemli gördüğümüz bazı kelimelerin İngilizce asıllarını parantez içerisinde gösterdik. İhtiyaç olduğunu düşündüğümüz bazı kavram ve ifadeleri de çevirmen notu (-ç.n.) şeklinde dipnotta kısaca açıklamaya çalıştık.

Bu çevirinin ortaya çıkışında bana destek olan hocalarıma, kıymetli dostlarıma ve eserin gözden geçirilmiş yeni baskısını üstlenen Albaraka Yayınları'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Mustafa Derviş Dereli
Kayseri – Aralık 2021

ÖNSÖZ

Kültürel yönelimle ilgili sorular, modern toplumun en hayati sorunları arasında yer alır. Zira bireysellik ve çoğulculuk, bireylerin kendi yaşamlarına rehberlik edecek standartları ve değerleri tayin etme konusunda gittikçe daha fazla zorlukla karşılaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Bireyler, tercihlerle ve kararlar alma zorunluluğuyla sınırlanmış konum içerisinde bir yön bulabilmek için bu değerlere ihtiyaç duymaktadırlar.

Üç merkezi soru grubu, Bertelsmann Kuruluşunun (Vakfının), “kültürel yönelim” konusunda bir dizi proje hazırlayarak üstesinden gelmeye niyet ettiği oldukça önemli problemlerin bize bir taslağını çizmektedir:

— Bireyler çoğulcu tercih çeşitlilikleri arasından seçimlerde bulunarak hayatlarını nasıl anlamlı hale getirebilirler?

— İnsanlar, etkileşim içerisinde bulunduğu sayısız rolleri ve sosyal ağları nasıl koordine etmektedirler? Başka bir deyişle; kendi kimliklerini nasıl dengede tutmaktadırlar?

—Hangi değer sistemleri, onların iyi ve kötüye dair fikirlerine yol göstermektedir? Mademki bireyler ortak değer kalıplarını paylaşmaktalar, o halde bazı müteakip soruları sormak zorundayız: Hangi topluluklar, benzer anlam kalıplarını paylaşan ve yaşamlarını aynı değer sistemleriyle anlamlandıran bu tür bireylere şekil vermektedir? Velhasıl: Bu topluluklar, bir bütün olarak toplumun bütünleşmesine nasıl katkı sağlamaktadır ya da bunların böyle bir bütünleşmeyi tehlikeye atmasının boyutları nelerdir? Modern toplumlar gerekli bağları nasıl oluşturabilirler?

İstikrarlı yönelimler elde eden bireyler, kendi öz-kavrayışlarına yönelik varoluşsal tehditler karşısında, her derde deva bir ilaca sahip olurlar. Bu kişiler şüphe taşımayan bir kimliğe sahip olduklarını düşünürler. Ve onlar, toplumun tamamındaki etkilerine göre eylemlerini anlamlandırmalarına olanak tanıyan etik standartlardan da yararlanırlar.

Bu üç düzeyin hepsinde bireyler, geleneksel olarak apaçık meydana olan ve sorgula(n)maksızın kabul edilenler doğrultusunda hareket etmekten vazgeçmeye başlarlar. Bundan dolayı da sorgulanmaksızın kabul edilenlerin kaybı, nelerin anlamlı, iyi ve toplumsal anlamda kabul edilebilir olduğuna karar verme olasılığına, hatta zorunluluğuna yol açmıştır. Bu kararlar bireyseldir ve bunlardan dolayı toplumun bütünleşmesi sıkıntı içerisine girecek olursa, kararlar tartışılabilir hale gelir. Bunun yanında, bu tür kararların çoğulcu zenginliği, kendi üyelerinin sadakatlerinin keyfini süren fakat zorunlu olarak